

Põlvkondlikud perspektiivid täiskasvanuks saamisel: praktikad ja diskursused

Raili Nugin, PhD
Tallinna Ülikooli Humanitaarinstituut

Kui ma olin laps, viisid vanemad mind tihti nutu ääreni oma tüütute mälestustega sellest, kui raske oli nende lapseõlv, kuidas nad pidid jalgsi koolis käima, igal hommikul 15 kilomeetrit ülesmärke, aga talv kestis siis aastaringelt ning lisaks pidid nad seljas kandma oma 3 alaealist õde. Nende kooliks oli üks külm tuba, tualett asus õues ning et sinna jõuda, pidi jooksuma terve kilomeetri vastu mäge.

Selle toas õppis korraga 10 klassi, kusjuures kõik said ainult ümmargusi viisi, kuigi neil polnud paberit ega sulepäid, seepärast kirjutasid nad pliiatsitega ajalehtede ärärtele, olles enne seda valju häälega ette lugenud artikleid sellest, kuna neil polnud ka raamatuid. Hiljem kasutasid neid lehti tolles kaugelasuvas tualetis, kui nad üldse jõudsid selleni joosta. Sest neil polnud ka tualettpaberit. Kõige selle juures jõudisid nad ka aidata oma vanemaid kommunaalkorteris koristamisel ning puhastasid tualette iga päev! Lisaks veel raiusid nad puid, kütsid ahje, koorisid 5 ämbrit kartuleid päevas, sest peale kartulite polnud neil muud sööki kuna toiduaineid polnud saada, sest kõik saadeti kohe rindele. Vabal ajal jõudsid nad veel tühjendada kartulivaguneid 25 kopika eest tund ning toitsid selle rahaga kogu oma perekonda, kus elas vähemalt 5-6 muldvana vanaema. Kuidas nad seda kõike jõudsid, sellest ma aru ei saa.

Siis andsin endale lubaduse: kui mina suureks kasvan, ei hakka ma mingi hinna eest piinama omi lapsi selliste juttudega! Ma ei hakka neile rääkima kui hea neil praegu on elada ja kui raske minul omal ajal oli! Kuigi, ...nüüd olen täiskasvanu ja saanud targemaks... enda ümber praegust noorsugu nähes tuleb kõhedus peale! Te saate kõik liiga kergelt kätte, kurat teid võtaks! Ma tahan öelda, et võrreldes minu noorusega elate te lihtsalt Utopias! Mul on ebamugav seda öelda, aga ma pean: teie, tänapäeva lapsed, ei hinda üldse seda, mis teil on!

E-mailist polnud keegi kuulnud! Kui ma tahtsin kellelegi kirjutada, tegin ma seda pastapliiatsiga ja paberil! Siis pidin ma kooberdama 5 kilomeetrit läbi linna, vastumäge, keset talve ja tuisku, postkontorisse ja läks veel nädal aega või isegi rohkem, kuni minu kiri jõudis adressaadini!

Ma parem ei räägigi MP3-dest või Kazaast! Kui ma tahtsin saada muusikat, pidin ma jalgsi keset talve ja tuisku minema 5 kilomeetri kaugusele mäkke üles muusikapoodi ja varastama musti grammofoniplaate, riskides otse vastikute müüjate silme all oma auga. Või siis ootama terve päev, et saaks kassetmakile lindistada muusikat raadiojaamadest "Ameerika hää!" või siis BBC-st, kusjuures seda kõike segati KGB poolt! Ja saatejuht võis igal momendil keset lugu hakata lobisema ning see oli neetud KGB-st veel hullem! Tahate veel kuulda raskustest? /.../

Polnud kõneposte, automaatvastajat! Kui ma kuskile helistasin ja seal oli kinni, pidin jälle ja uuesti helistama, kuni kellegi kätte sain. Ja ma ei kurtnud! Minu telefonil polnud numbrinäitu. Kui keegi mulle helistas, siis polnud mul õrna aimugi, kes see võiks olla! Ja see võis olla ükskõik kes! Vanemad mingi idiotse ülesandega, klassijuhataja, kes tahtis rääkida mu isaga popitegemise pärast või isegi miilits, kes tahtis teemat arendada minu käitumise üle! Ma ei teadnud kunagi seda ette!!! Pidin võtma toru ja riskeerima, mu daamid ja härrad!

Täiskasvanukssaamine: lineaarsetest „jojo“ üleminekuteni

- **Koolist tööle:**

- Nõukogude ajal oli keskmine koolist tööle siirdumise iga 18-19 (1934-1968 sündinute seas tõusis see 18.3-18.9ni)
- Täna: õpitakse ja töötatakse paralleelselt, naastakse haridusse ka pärast ülikooli lõpetamist (sinna vahele võib jääda mitu aastat), keskkooli lõpetamise järel võetakse järelemõtlemise aasta jne.

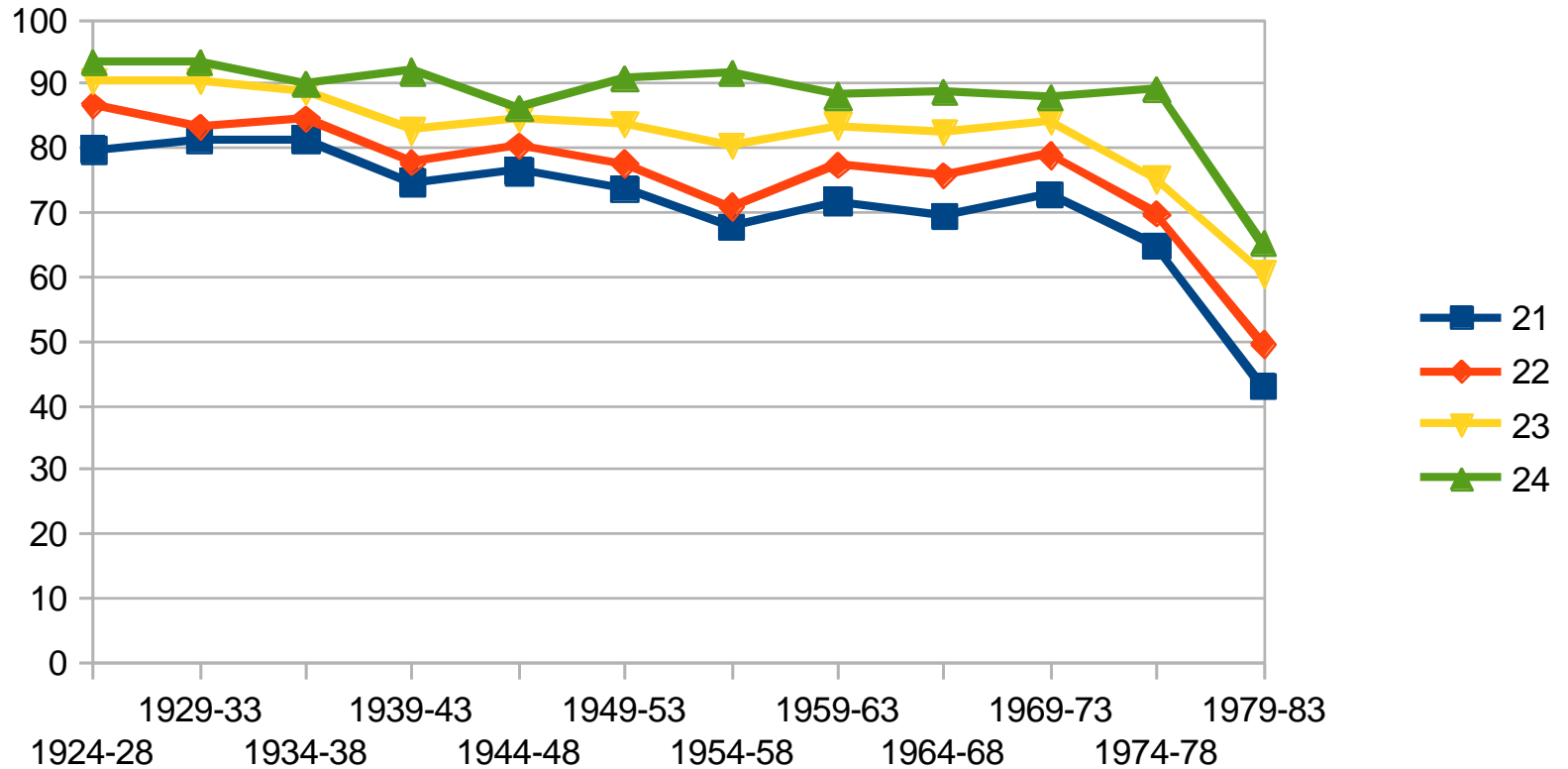
- **Haridus:**

- Nõukogude ajal: peamiselt keskharidus (kohustuslik keskharidus) 1960tel sündinute kohortidest alates ca 20%-l kõrgharidus
- Täna – kõrghariduse % on suurenenud, sisseastunute hulk on suurenenud (lõpetajate % vähenenud proportsionaalselt). Kui 1980 omandas kõrghariduse 3655, siis 2009.a. 11 489 inimest (edaspidi on see arv vähenenud ka kohortide vähenemise tõttu (2014.a. 10 190)

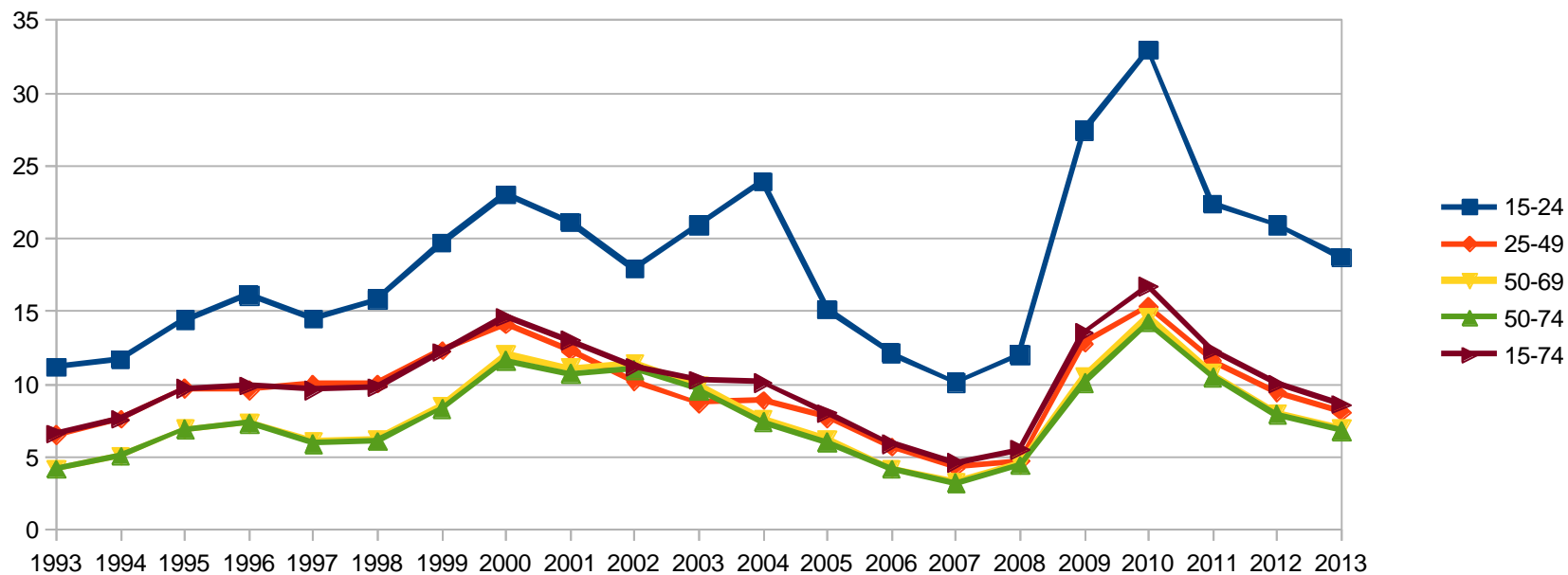
- **Demograafilised mustrid:**

- Nõukogude ajal: (lapsesaamine, abielu) jätkuv partnerluse alustamise ea langus (sellega eristub Eesti ülejäänud Euroopast) ja lapsesaamise ea langus (25% 1969-1973 sündinud naistest oli 20 aastast juba oma esimese lapse sünnitanud)
- Täna: sünnitusea tõus (keskmine esmasünnitus 1991.a. oli 22,6, 2014.a. 26,7), abielude arvu vähenemine (aastal 1987.a. 13 434, 2010.a. 5006, 2014.a. 6220).

Joonis 3. Haridustee lõpetanud kohordi ja vanuse lõikes
Allikas: Katus et al 2008

Töötus eagruppide kaupa

Tabel I. Esimene töökoht nende hulgas, kes lõpetasid haridustee 1992-2002. Allikas: Toomse, 2004. N=491.

<i>Koolist lahkumise aasta</i>	<i>Kõrgemad juhipositsioonid ja professionaalid</i>	<i>Kesktaaseme ametid</i>	<i>Oskustöölised</i>	<i>Töölised</i>	<i>Kokku</i>
1992–1994	23	22	27	28	100
1995–2002	19	20	27	34	100

Noorte kohta käibel olevate kujundite kategooriad

Post-sotsialistliku eesti konteksti kesksed:

- Vabad nõukogude minevikust/mõjutatud Nõukogude minevikust
- Eestis pettunud, neil puudub patriotism
- Hinnangud siirdeajaga seonduvate protsesside taustal
- Vanem põlvkond on ees
- Neil on palju võimalusi

Universaalsed kategooriad:

- Laisad, mugavad või memmepojad
- Passiivsed ja alluvad reeglitele
- Neil on vähe kujutlusvõimet, kuna kasvanud arvutite keskel
- Võõrandunud, individualistlikud, fragmenteeritud väärtusbaasiga
- Materialistlikud, neil on palju asju
- Kasvavad „suureks“ liiga kiiresti
- Neil on liiga raske, suur konkurents, majanduskriis

. Kujutage ette, et seisate leivasabas, mille üks ots on poeleti taga ja teine ots ulatub poest välja ja veel kaugele edasi, tubli 50 meetri kaugusele. Kujutage ette, et vetsupaber on ülimaid defitsiite, mille pärast seistakse samasugustes hiigelsabades, ja teil tuleb selle asemel kasutada väikseid nelinurkseid ajalehetükke. Sellist merejalaväelase väljaõpet said Nõukogude ajal elanud inimesed. Ja kas ei õpeta see inimest olema eluga rahul isegi siis, kui tema aineiline ümbrus on olude sunnil kasin? Kas ei harjuta see inimesse varjatud askeetlikkust, vähenõudlikkust, millest tihtigi on kasu? Oskust tunda rõõmu oma igapäevaste makaronide üle, kui pitsarestoranis ei jaksu einestada? Rõõmu selle üle, et hambad veel suus püsivad – sest hambaarst on väga kallis lõbu. Neist omadustest on ilmselt ka praegusel kriisiajal olnud palju kasu.

*(Wimberg (1977),
“Kuidas suhtuda nõukanostalgiasse?,”
02.09.2010, Eesti Päevaleht)*

Vancouveri olümpial sai igaüks näha, kuidas Eestist sai suusariikide seas maailma halvim: meeste teatesõidus tuli viimane koht. /.../ Aga kogenud pilguga vaatlejad nägid veel midagi, mis tavavaataja eest varjatuks jäi. Need, kes olnud Eesti rahvuslaga pikemalt ja isiklikult seotud, nägid Nõukogude suusakooli teatepulga edasiandmist Eesti sinimustvalgele koolkonnale. Vaadake karmile tõele näkku: Eesti suusatamist on pinnal hoidnud Nõukogude aja pärand. /.../ Tol punaajal, mil taasiseseisvunud Eesti suusaedule tasahilju alus sai pandud, tehti, nagu endised ässad mulle on tunnistanud, sporti suure algustähga. Tehti kogu hingest ja jäägitult, ennastalgavalt ja -ohverdavalt. Kui siis sportlane treenerile kurtis, et «Bolše ne magu» («Rohkem ei suuda»), pööras treener: «A tšerez ne magu – davai!» («Pane nüüd kõvemini, kui ei suuda – läks!») /.../

Nüüd, demokraatlikus ja tolerantses ja inimsõbralikus Eestis pole ponnistada enam vaja. Olümpiapileti saab ka vähemaga. Ja saab palju enamatki. Ainuüksi selle eest, kui pääsed koondisse, saad tasuta auto istumise alla.

(Priit Pullerits (1965)

“Punaedu lõpp”,

26.02.2010, Postimees)

Rainer Kattel (1974) tänastest noortest:

Märkan mugavust ja konservatiivsust, võib-olla isegi mõttelaiskust. Tahetakse kraad kätte saada, ülikool ära lõpetada, saada töökoht üle tuhande eurose palgaga, luua pere, osta maamaja ... Aga silmad ei põle, uusi ideid eriti ei ole.

Särtsu napib?

Jah, noored tahavad elada sellist Eesti 50-aastaste „võitjate põlvkonna“ meeste elu, aga nad ei mõista, et kuigi praegu on neil võitjatel juba kõik olemas, pidid nad 1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses pingutama, et erastatud ettevõtte korralikult käima tõmmata. Need inimesed, kes praegu mõtlevad võib-olla juba rahulikule pensionipõlvele, tegid meie praeguste tudengite vanuses palju rohkem tööd, pingutasid ja riskisid.

Tänapäeva noored tahaksid pigem turvalist palgatööd.

•<http://arileht.delfi.ee/news/uudised/rainer-kattel-praegused-tuder-pingutamata-voitjate-polvkonda-jaljendada.d?id=66168402>

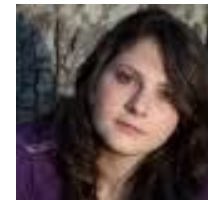
Õpetajad kurdavad, et lapsed ei taha lugeda, ei huvitu ega pane tähele. E-riigis on välja mõeldud suurejoonelised ja kallid lahendused õpilaste tähelepanu võitmiseks. Et lastel oleks lihtsam ning kiirem taibata, esitatakse uue aja lastele juba varajasest noorusest Powerpoint-esitlusi. Hea õpetaja võidab tähelepanu ja vaimustust sellega, et tema slaidid on värvilised, tekst jookseb ülevalt alla, tähed lendavad paremalt vasakule ja teevad häält. Kinnistavateks ülesanneteks on interaktiivsed mängud puutetundlikel tahvlitel. Needsamad slaidid pannakse üles kooli kodulehele ja sealt õpitakse need kontrolltöökäsi pähe. Levib arvamus, et slaididel on kogu vajalik info. Niisiis kasvatamegi me nn Time Square'i põlvkonda, kelle mõttemaailm on seadistatud kui arvutimängus: Start! Go! Level 1! Level 2! Time out! Start Again!

Kogu selle action'i juures ei suuda need õpilased enam õpikut kätte võtta ja lugeda horisontaalselt paar lehekülge teksti. Seepärast koostavadki ülikooliõppejõud, kes kiruvad, et tudengid jäävad üha juhmimaks ja nende silmaring piiratumaks, õpikuid, kus endine leheküljepikkune tekst võetakse kokku kolme lausega.

(Helen Pall (1985),

“Kuidas ma loen kui ta ei vilgu?”

09.09.2012, Eesti Päevaleht)

Mis on muutunud lisaks strukturaalsetele muudatustele?

- Võimalused: haridusalased, tööalased, kultuurilised
- Individuaalne valikubiograafia
- Valikutega kaasneb ka suurem vastutus
- Valikud on seotud enam institutsioonidega kui varem

Individualiseerumine kui eneseteostus

- Ettevõtlusseminaril noortele, arutlesid noored ettevõtlusest. Nende jaoks oli ettevõtlus kui:
 - Eneseteostus
 - Enesele toetumine
 - Enese täiendamine
 - Eneseväljendus
 - Loovus
 - Ideede realiseerimine
 - Unistuste täitmine

Eneseteostus

“Uue loomise alla käib ka see, et kui ma käin rõivapoes, et ma tahan midagi, mida pole, aga seda pole, ja see ajab ilgelt närvi, siis tahaks midagi luua, et teised ka osta saaks”

“Noorte jaoks on ettevõtlus eneseteostusviis pigem. Võin julgelt väita, et hästi palju annab see noorele juurde, kui saad ise suurema asjaga hakkama, siis tead, et tulevikus võib veel suuremate asjadega hakkama saada. Tulevikus tahan tegeleda sellega, mis ma tegin Tartus, terves Eestis. Arutasime ka, et koolis need kes ei saa hakkama, need tihtipeale tulevikus leiavad väljundi ettevõttes, ja saavad samuti nagu ettevõtteks”

“Eneseteostus, et noor saab probleeme lahendades mingit kogemust, parandab tema iseloomu ja kõike.”

Vabadus ja inspiratsioon

Ma arvan, et sellist eelkõige inspiratsiooni oleks vaja. Et tekiks loov mõtlemine, et oo mis võimalused kõik on olemas. Et lihtsalt tuleks ideid, sellist keskkonda oleks alustuseks vaja. Sealt edasi tulevad mentorid.

Puudu on sellisest innovaativisest nägemusest?

Ma ei usu, et innovaativisusest puudus oleks, lihtsalt oleks head keskkonda, mis ei paneks piire peale...

Hirm raamide ees

„Olla ise oma aja peremees . Kui sa oled palgatööline, siis ülemus otsustab ise, kuidas sa oma aega sisustad.“

„Meie arvates on noorte jaoks olla võimalus iseenda peremees . Ehk siis kui noor eelistab seda, et ta motiveerib ennast ise ja kamandab ennast ise ja ta ei pea kellegi nõudel käima 8st viieni tööl... siis olles ettevõtja, võimalus olla iseenda peremees“

„Ma ütleks, et noorte jaoks on ettevõtlikus midagi unistuse moodi, sest peaaegu kõik noored mõtlevad sellest, et hea oleks, kui ma oleks iseenda peremees. Aga siis kasvavad ja saavad täiskasvanuks ja siis ei taha olla iseenda peremees, parem olen 8h tööl ja ostan pudeli õlut ja olen õnnelik.“

Institutsionaalne sõltuvus:

- Ettevõtlusbuss
- Maakondlikud kordineerimisbürood
- Noortekeskused
- Koolitused
- IT abi ja internetiportaal
- Laenud riigilt
- Liiga palju organisatsioone – palume veel!

„Kui meie tegime eelmisel aastal ühte laagrit ja selle eelarve oli piiratud ja hakkasime ise otsima sponsoreid. Käisime 30 ettevõttes, ainult 2-3 ettevõttes saime eitava vastuse. Eestis pole ühist mentorite kui ka ettevõtjate andmebaasi nendest, kes on nõus neid toetama“

„Mulle tundub ka, et sellist struktureeritud abi noorte jaoks on vaja. Noored ju ikka õpivad eeskuju järgi ja see eeskuju peab olema võimalik. Kui praegu Eesti noortel pole ema-isa ettevõtjad, siis kust see teadmine tuleb, kas raamatutarkusest või organiseeritud eeskujudest? See, et kusagil iseenesest sisemisest põlemisest kusagilt tuleb, on võimalik, aga see on kahtlane.“

„Ettevõtibus, tuleb kohale, ja et ta käib mitte ühe korra vaid ta jääbki käima, tuleb kontrollib, mis neist saanud on ja otsib mentorid ja nii. Ja lõpuks ongi üleriigiline asi. Ta peaks pakkuma koolitust ja praktikat ka, et heaküll tore kuulun ära ja unustan.“

„Ja teine mõte, et maakondades oleks sellised võrgustikud, mis koondavad oma programmid kokku.“

- Paindlikud identiteedid, eneseteostuse ja vabaduse vajadus, ent vajadus toetuda institutsioonidele.
- Pipi paradoks – 1944.a. esitatud käsikiri kästi ümber teha, tollal tundus Pipi liiga norme purustav ja ideaaliks olid Tommi ja Annika
- Kõik tahaksid selliseid võimalusi ja võimeid nagu Pipil, aga seda, et neid toetataks nagu Tommit ja Annikat. Sedamööda, kuidas on suurenenud valikuvabadus, on suurenenud ka sõltuvus institutsioonidest

Täna tähelepanu eest!

nugin@tlu.ee